

1. Ümumtəhsil məktəbləri üçün Fiziki tərbiyə və Musiqi fənni üzrə təhsil proqramı (kurikulumu) (I-IV siniflər) (STANDARTLAR)

2. Quliyev B. Fiziki tərbiyənin nəzəri-metodik və praktik işlərinin əsasları. Bakı: ADPU–nın nəşriyyatı, 2010.

**ОСОБЕННОСТИ ФИЗИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ МЛАДШЕШКОЛЬНИКОВ И СУТЬ ИХ ПРИМЕНЕНИЯ
В ПРОЦЕССЕ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ**

резюме

В статье рассказывается об особенностях физического развития младшешкольников и об их применения в процессе физического воспитания. Так же рассказывается о показателях физического развития. Приводиться в пример показатели физического развития у мальчиков и у девочек разных возрастов. Отмечается, что ускорения перехода от безусловной рефлекторной деятельности к условной у детей связана с появлением у них физиологических особенностей принадлежащих взрослым.

**FEATURES OF PHYSICAL DEVELOPMENT OF YOUNGER SCHOOLS AND THEIR ESSENCE OF THEIR
APPLICATION IN THE PROCESS OF PHYSICAL EDUCATION**

summary

The article describes the features of the physical development of young schoolchildren and their use in the process of physical education. It also tells about the indicators of physical development. To cite as an example the indicators of physical development in boys and girls of different ages. It is noted that the acceleration of the transition from unconditioned reflex activity to the conditioned one in children is associated with the appearance of physiological features in them belonging to adults.

**İBTİDAİ SİNİFLƏRDƏ YAZI BACARIQLARININ
İNKİŞAF ETDİRİLMƏSİ**

Bibixanım İbadova,

ARTİ-nin şöbə müdiri,

pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Açar sözlər: yazı, yazılı nitq, esse, əməli yazılar, bacarıq, təlim nəticəsi, strategiya;

Ключевые слова: письмо, письменная речь, эссе, практическое письмо, умение, результат обучения, стратегия;

Key words: writing, writing speech, essay, practical writing, skill, learning result, strategy.

Oxu və yazı savadı təhsilin ilkin göstəriciləri olsa da, bu gün onlara yanaşmalar dəyişmişdir. Oxu və yazının fikrin ifadə forması olan şifahi və yazılı nitqə, nəticədə həyatı bacarıqlara çevrilməsi bu gün aktualıq kəsb edir.

Məktəb illərində şagirdlər, adətən, müəyyən bilik və bacarıqlara yiyələnir, ancaq bu bacarıqların həyatda onlara gərəkliliyini lazımınca dərk etmədikləri üçün fənnə maraqları azalır. Azərbaycan dili fənnindən qrammatik, orfoqrafik və s. qaydaları öyrənir, dərslərdə verilən tapşırıqlara tətbiq edirlər. Dil qaydalarına dair aldıkları biliklər yazarkən, danışarkən vasitəyə çevrilir.

Müşahidələrə əsasən deyə bilərik ki, bu bilik və bacarıqlar şagirdlərin verdikləri cavablara görə aldıkları qiymətə çevrilir. Həyatda isə qiymət tələb olunmur. Sadəcə kağız-qələm (elektron vasitələr də ola bilər) verilir və deyilir: yaz. Məktəb kursunu bitirmiş, müstəqil həyata qədəm qoymuş gənc “Necə yazım?”, “Haradan başlayım?”, “Ardıcılığını necə verim?” suallarına cavab axtarır.

Araşdırmalar göstərir ki, Azərbaycan dilində danışan uşaq məktəbdə 9 və ya 11 il təhsil aldıqdan sonra (nəzərə alsaq ki, şagird Azərbaycan mühitində böyüyür, formalaşır) fikrini yazılı və şifahi şəkildə ifadə etməkdə çətinlik çəkir. Artıq 11-ci ildir ki, respublikada tədris şəxsiyyət-yönümlü təhsil proqramları üzrə həyata keçirilir və müəllimlərin əksəriyyəti onların əsasında

tərtib olunmuş dərsliklərdəki məzmunu mənimsətməyə çalışır. Bununla belə, hələ də dərsliklərdə dil qaydalarının az olmasından şikayətlənən, orada olmayan dil qaydalarını əlavə vəsaitlərdən öyrənməyi tövsiyə edən müəllimlər var. Deməli, ümumtəhsil məktəblərində Azərbaycan dili fənninin məqsədi dil qaydalarını öyrətməkdir.

Tədris planına əsasən, Azərbaycan dili ibtidai siniflərdə təxminən 1326 saat, V–XI siniflərdə isə 816 saat tədris edilir.

Mövcud “Azərbaycan dili” fənn proqramında (kurikulumunda) göstərilir ki, “Ana dili ümumtəhsil məktəblərində tədris olunmaqla şagirdlərdə **nitq mədəniyyətinin** formalaşmasına xidmət edir. “Nitq mədəniyyəti cəmiyyətin müəyyən dövrlərində danışığ qaydalarını öyrənən və insanlar arasında əsas ünsiyyət vasitəsi kimi fikri formalaşdıran ifadə qaydalarının elmi əsaslarını müəyyənləşdirən dilçilik sahəsidir”(5). “Nitq mədəniyyəti nitqin müxtəlif şəraitində məzmun və məqsədə uyğun olaraq ədəbi dilin yazılı, şifahi formalarından, ifadəlilik vasitələrindən istifadə edə bilmə bacarığıdır (4, səh.32).

Bu məqsəddən çıxış edərək, “İbtidai təhsil səviyyəsi (I–IV siniflər)” üzrə gözlənilən təlim nəticələrində aşağıdakı bacarıqlar verilmişdir.

- Danışanın fikrinə münasibət bildirir, öz fikirlərini sərbəst və ardıcıl ifadə edir.
- Düzgün, sürətli, şüurlu, ifadəli oxuyur, mətnlərə münasibət bildirir.
- Kiçik həcmli rabitəli mətnlər qurur.
- Lüğətlərdən, məlumat kitablarından istifadə edir.
- Azərbaycan xalqının dili, tarixi, əxlaqi-mənəvi dəyərləri, incəsənəti, adət-ənənələri haqqında öyrəndiyi məlumatları sadə formada təqdim edir.
- Yazılı və şifahi nitqində fonetik, leksik, qrammatik qaydalara yiyələndiyini nümayiş etdirir.

Göründüyü kimi, təlim nəticələrində “şagird danışanın fikrinə, oxuduğu mətnlərə münasibət bildirir”, “fikrini yazılı və şifahi şəkildə, qrammatik qaydalara uyğun olaraq sərbəst, ardıcıl ifadə edir” həyati bacarıqları əksini tapmışdır. Təlim nəticələri siniflər üzrə məzmun standartlarında ifadə olunarkən bir az da konkretləşir.

Yazılı nitq. Yazı dedikdə, fikrin yazılı şəkildə ifadə olunması nəzərdə tutulur. “Yazılı nitq – səs və danışığı şərti şəkildə ifadə edən işarələr sistemindən ibarətdir” (10). “Yazılı nitq – xüsusi qrafik işarələr vasitəsilə kağız, kətan, taxta, daş və s. üzərində təsvirdir” (11). Şifahi nitqdən fərqlənən yazılı nitq zəngin lüğət ehtiyatına yiyələnməyi, müvafiq normalara ciddi şəkildə əməl olunmasını, dəqiqliyi, dil vasitələrinin zənginliyini, müxtəlifliyini tələb edir. Yazılı nitqin əsas xüsusiyyətlərindən biri onun məzmunlu, oxunaqlı olmasıdır. İnsan yazacağı və ya danışacağı məsələ barədə tam məlumatlılığı ilə onun həm özünə, həm də dinləyicisinə maraqlı, faydalı olur. Bu isə o zaman baş verir ki, müəllif nitqini elmi faktlar, müşahidələr əsasında qursun və onu təbii hisslərlə ötürə bilsin (14).

Yazı mürəkkəb nitq bacarığı olub, insanların qrafik işarələr vasitəsilə ünsiyyətini təmin edir. Yazı məhsuldar nitq fəaliyyətidir. Onun vasitəsilə nitqi yazıb, digərinə ötürmək mümkün olur. Nitq “insanların fəaliyyətində ünsiyyət üçün istifadə olunan proses”dir (5). Nitq fəaliyyətinin dörd növü (dinləmə, danışma, oxu və yazı) məlumdur. Odur ki, “Azərbaycan dili” fənn proqramında (kurikulumunda) məzmun göstərilən fəaliyyətlər əsasında müəyyən edilmişdir:

1. dinləyib-anlama və danışma; 2. oxu; 3. yazı; 4. dil qaydaları.

İbtidai siniflərdə Azərbaycan dili integrativ fənn olduğundan bu məzmun xətləri arasında əlaqə mövcuddur.

“Yazı” məzmun xətti ilə bağlı ümumi təlim nəticələrində göstərilir:

- Şagird kiçik və böyük hərfləri, sözləri və cümlələri aydın yazır.
- Müşahidə etdiyi əşya və hadisələr haqqında təsviri xarakterli kiçik həcmli mətnlər yazır.
- Əməli yazılar (məktub, ərizə, elan, divar qəzetinə məqalə, tərcümeyi-hal) tərtib edə bildiyini nümayiş etdirir.
- Yazıda kalligrafiya, orfoqrafiya və durğu işarələri qaydalarına əməl edir (1, səh.20).

Təlim nəticələrində əməli yazılardan *məktub, ərizə, elan, divar qəzetinə məqalə, tərcümeyi-hal* göstərilə də, məzmun standartlarında *açıqca, dəvətnamə, məlumat* əlavə edilmiş, *divar qəzetinə məqalə, tərcümeyi-hal* çıxarılmışdır. 2013-cü ildə Azərbaycan dili fənni üzrə təhsil proqramında müəyyən təkmilləşmə aparılmış, əməli yazılara *anket, rabitəli nitqlə bağlı yazı növünə esse, plan tutmaq* kimi fəaliyyətlər əlavə edilmişdir.

Yazı texnologiyadır. *Texnologiya* – yunan sözü olub, “*techne*” – *bacarıq* və “*logos*” – *elm, öyrənmə* sözlərindən yaranmışdır. “Azərbaycan dili” fənn proqramında “Yazı” məzmun xəttində əsas standart da məhz belə adlanır: “Şagird yazı bacarıqlarına yiyələndiyini nümayiş etdirir”. Yazı bacarıqlarına yiyələnmə əksər hallarda *yazı texnologiyası* kimi də ifadə olunur.

Yazı texnologiyası dedikdə, yazı texnikası və məhsuldar bacarıqlara yiyələnmə, tapşırıq xarakterli yazılar nəzərdə tutulur. *Yazı texnikası bacarıqlarına* şagirdlərin əlifba, qrafik işarələr, orfoqrafiya, durğu işarələri, sözləri cümlədə düzgün yerləşdirmə, mətni köçürmə, imla; *məhsuldar bacarıqlara* isə müəyyən edilmiş məqsədə uyğun mətn yazma, müvafiq metodlardan istifadə, hərtərəfli əhatələnmə, müxtəlif leksik və qrammatik vasitələrdən istifadə, mətnin həcm və quruluşunun uyğunluğu, tapşırıq xarakterli işlərdə buraxılmış boşluqları doldurma, əlavələr, cümlələrin ardıcılığını gözləmə, açar sözlər əsasında cümləni genişləndirmə aid edilir.

Azərbaycan dili fənn kurikulumunun məzmun standartlarında yazı texnikası bacarıqlarından əlifba, qrafik işarələr, mətni köçürmə, imla yazma; məhsuldar bacarıqlardan isə müəyyən edilmiş məqsədə uyğun mətnin, planın tərtibi və s. öz əksini tapmışdır. Tapşırıq xarakterli yazılar (buraxılmış boşluqları doldurma, əlavələr etmə, cümlələri düzgün sıralama, açar sözlər əsasında cümləni genişləndirmə) isə dərslük komplektində, eləcə də təlim prosesində reallaşdırılır.

“Mövcud məktəb təcrübəsi göstərir ki, ibtidai siniflərdə rabitəli yazı bacarıqlarının inkişafı istiqamətində sistemli və ardıcıl iş aparılmır. Bu ondan irəli gəlir ki, sinif müəllimləri yazı bacarıqları adı altında, ilk növbədə, orfoqrafik bacarıqların formalaşdırılmasını nəzərdə tuturlar. Odur ki, üzündən köçürmə, buraxılmış orfoqrafik səhvlərin təshih, müxtəlif növlü imla yazıların aparılması ilə müqayisədə ifadə, inşa, hekayə, esse kimi yaradıcılıq tələb edən işlərə az yer verilir”(6, səh.51). Eyni zamanda inşa, esse və s. yazıların yazılması ilə bağlı şagirdlərə əvvəlcədən prosedural biliklər verilmir. İnşa və ya essenin yazılması ilə bağlı aşağıdakı ardıcılığı tövsiyə etmək olar:

- yazının planını tutmaq;
- yazacağı cümlələri şifahi şəkildə səsləndirmək;
- qaralama yazmaq;
- yazını redaktə etmək;
- redaktə zamanı, tələb olunduqda yazıya əlavə sözlər artırmaq;
- bir daha nəzərdən keçirib, düzəlişlər aparmaq;
- mətni təqdim etmək.

Təlim prosesində göstərilən hər bir bənd üzrə şagirdlərlə müntəzəm iş aparılmalı, onlara istiqamət verilməlidir. Plan tərtib etmək üçün şagird əvvəlcə mövzunu seçməli, məqsədi müəyyən etməli, ona uyğun material toplamalı və sistemləşdirməlidir. Yazacağı məzmun artıq aydın olduqda, onu şifahi şəkildə səsləndirir. Beləliklə, bir daha özünə əminlik yaranır. Qaralamada yazmaq mətni redaktə etməyə imkan verir. Redaktə etmək üçün şagird orfoqrafik, qrammatik və durğu işarələrindən istifadə qaydalarını bilməlidir.

II sinif üçün “Azərbaycan dili” dərslində “Elan” adlı mətn verilib (7, səh.76). Elanın yazılması ilə bağlı bilikləri şagird mətndəki nümunəyə əsasən əldə edir. Müəllim üçün metodik vəsaitdə dərslin nəticə hissəsində elanın yazılma ardıcılığı haqqında məlumat verilir:

1. Məlumatın adı. 2. Məlumatın vaxtı. 3. Əlavə məlumat. 4. Təşkilatçının adı (8, səh.99). Bizə elə gəlir ki, elanın yazılma ardıcılığının, eləcə də digər yazı növlərinə dair prosedural biliklərin dərslərdə verilməsi daha məqsədəuyğundur, çünki şagird dərsləklə işləyir.

Yazı strategiyadır. “Dünyanın pedaqoji mənbələrində “oxu strategiyası”, “yazı strategiyası”, “danışuq strategiyası” və s. anlayışlar işlənməkdədir. Onlar daha çox metodikanı ehtiva

edərək, fənlərin tədrisi ilə bağlı məsələlərin şərhində istifadə olunmaqdadır” (2). Şagirdlərdə yazıya maraq oyatmaq, düzgün yazı vərdişləri formalaşdırmaq baxımından yazı strategiyaları mühüm əhəmiyyətə malikdir. Adətən, şagirdlər daha çox oxuya meyilli olur, yazmağa o qədər də həvəs göstərmirlər. Yazı strategiyalarından düzgün, səmərəli istifadə bu problemlərin aradan qalxmasına yardımçı olur. Yazı strategiyalarından bir necəsini təqdim edirik.

“Arzular məktubu”. Şagirdlərdə yazılı nitqi inkişaf etdirməyin metodlarından biri də məktubdur. Məktub dedikdə, adətən, əməli yazı növü nəzərdə tutulur, lakin ibtidai siniflərdə bundan bir metod kimi istifadə etmək məqsədəuyğundur. Şagirdlərə hər gün arzu və istəkləri ifadə edən məktub yazmaq tövsiyə olunur. Bu məktublar əsərin qəhrəmanlarına, ailə üzvlərinə, dostlara və s. ünvanlana bilər. Şagirdlər bu yazı növü vasitəsilə öz hiss-həyəcanlarını ifadə edərkən, onlarda bədii-publisistik üslub formalaşacaqdır.

Motivasiya yaratmaq. Şagirdlərdə yazıya maraq yaratmaq üçün müəllim motivləşdirici metodlardan istifadə edə bilər. “Azərbaycan – vətənim mənim!” mövzusunda şagirdlərə 2 həftəlik layihə xarakterli yazı işi verilir. Layihə cütlərlə, qruplarla aparıla bilər. 2 həftə müddətində şagirdlər plan tərtib edir, araşdırma aparır, Azərbaycan haqqında materiallar toplayır, ümumiləşdirir və yazını ərsəyə gətirirlər. Bu iki həftə müddətində hər dərstdə qrup rəhbərləri və ya cütlər, təxminən 2–3 dəqiqə ərzində layihənin gedişatı ilə bağlı qısa şəkildə informasiya verirlər. Hər dərstdə 1–2 şagird dinlənilir. 2 həftədən sonra dəyirmi masa təşkil edilir. Şagirdlər öz yazılarını oxuyur və hər yazıdakı maraqlı fikirlər qeyd olunur. Müəllim sözlərin düzgün seçilməsinə, məqamında işlənməsinə, yazının üslubuna, tərtibinə diqqət yetirir. Həmçinin digər şagirdlər də münasibət bildirirlər. Sonda bu tədbirə bayram əhvali-ruhiyyəsi verilir. Şagirdlər layihənin uğurla başa çatmasını bir fincan meyvə şirəsi ilə qeyd edirlər. Bu, şagirdlərin növbəti layihələri həvəslə işləmələrinə stimulaşdırır.

Layihə kimi başlamış bu yazılar sonra fərdi işə çevrilir. Hər şagird onu maraqlandıran mövzu ilə bağlı yazı hazırlayır. Bütün sinfin yazıları dəyirmi masa arxasında dinlənilir. Bu yazılar xarakterinə görə müxtəlif ola bilər: hekayə, esse və s. Nəticədə “Gənc yazarlar” klubunun təməli qoyulmuş olur. Şagirdlərin uğurlu yazıları məktəb divar qəzetində, eləcə də mətbuatda dərc oluna bilər. Bu metodun ən önəmli cəhəti odur ki, yazı təkcə müəllim tərəfindən deyil, ictimaiyyət tərəfindən də dəyərləndirilir.

“Mənim haqqımda hər şey”. Bu metoddan I–II siniflərdə istifadə etmək məqsədəuyğundur. Şagirdlər özlərinin və ailə üzvlərinin şəkillərindən plakat hazırlayır, burada yaşayış yeri, sevdikləri rəng, kitab, yeməklər barədə yazırlar.

III–IV siniflərdə isə bu iş **“Mənə özün haqqında danış.”** başlığı altında davam etdirilir. Burada artıq onlar məktəb, dostlar, xoşladıkları fənlər və s. haqqında öz fikirlərini ifadə edirlər.

Rəngli kodlardan istifadə. Bu metoddan inşa yazının planının tərtibində, redaktə işinin aparılmasında, rəylərin hazırlanmasında istifadə edilir. Yazı zamanı müxtəlif rənglərdən istifadə etməklə şagird yazıdakı ardıcılığı gözləyərək, fikirlərini sistemli şəkildə ifadə etmiş olur. Yazının hər bir hissəsi üçün fərqli rənglər müəyyən edilir. Rəy hazırlayanda təsdiq qırmızı, birinci səbəb yaşıl, ikinci bənvəşyi, sonluq isə göy rəngdə ola bilər.

Bu metod imkan yaradır ki, şagirdlər tapşırığı yerinə yetirərkən heç nəyi nəzərdən qaçırmasınlar, müəllim isə yazıları qaydalara uyğun olaraq, partalar arasında gəzərkən müşahidə etsin, yazını asan yoxlasın. Şagirdlər öz işlərini nümayiş etdirdikdə, hər bir bölməyə uyğun rəngli cümlələr vurğulanır.

Gündə bir yeni söz. Lüğət ehtiyatının zənginləşdirilməsi istiqamətində danışmaq dilində işlək olmayan, fənlərə aid termin və ya sözlərdən hər gün bir söz barədə məlumat verilir və şagirdlər onu lüğət dəftərində qeyd edirlər. Beləliklə, tədricən hər gün şagirdlərin leksikonuna bir yeni söz daxil olur. Şagird şifahi və ya yazılı şəkildə fikrini ifadə edərkən nitqinin dolğun və məzmunlu olması üçün həmin sözlərdən istifadə edir.

“Söz yarat.(“Sözləri tap.”) Bu metoddan məktəbəhazırlıq qrupunda və I siniflərdə istifadə edilməsi məqsədəuyğundur. Səit və samit hərflər cədvəldə göstəriləyi kimi yazılır (cədvəl 1).

Xanalara hər saitə aid birləşmələr yerləşdirilir. Bu cədvələ istinadən hər bir saitle başlayan birləşmələrə bütün samitləri tətbiq etməklə 9 cədvəl tərtib olunur. Şagirdlər verilmiş cədvəllərdən sözləri tapırlar (cədvəl 2). Oyun xarakterli bu cədvəllər şagirdlərin lüğət ehtiyatının zənginləşməsinə, sözlərin düzgün yazılışına kömək edir. Bu cədvəllərdən müxtəlif məqsədlər üçün istifadə etmək olar:

1. Tapdığın sözləri cümlədə işlət.
2. Tapdığın sözləri mətndən seç.
3. Ad, əlamət, hərəkət bildirən sözləri qruplaşdır.

cədvəl 1.

sait									
	a	o	u	ö	ü	e	ə	i	ı
samit									
b	ab	ob	ub	öb	üb	eb	əb	ib	ıb
c	ac	oc	uc	öc	üc	ec	əc	ic	ıc
ç	aç	oç	uç	öç	üç	eç	əç	iç	ıç
d	ad	od	ud	öd	üd	ed	əd	id	ıd
f	af	of	uf	öf	üf	ef	əf	if	ıf
g	aq	og	ug	ög	üg	eg	əg	ig	ıg
ğ	ağ	oğ	uğ	ög	üğ	eğ	əğ	iğ	ığ
h	ah	oh	uh	öh	üh	eh	əh	ih	ıh
x	ax	ox	ux	öx	üx	ex	əx	ix	ıx
j	aj	oj	uj	öj	üj	ej	əj	ij	ıj
k	ak	ok	uk	ök	ük	ek	ək	ik	ık
q	aq	oq	uq	öq	üq	eq	əq	iq	ıq
l	al	ol	ul	öl	ül	el	əl	il	ıl
m	am	om	um	öm	üm	em	əm	im	ım
n	an	on	un	ön	ün	en	ən	in	ın
p	ap	op	up	öp	üp	ep	əp	ip	ıp
r	ar	or	ur	ör	ür	er	ər	ir	ır
s	as	os	us	ös	üs	es	əs	is	ıs
ş	aş	oş	uş	öş	üş	eş	əş	iş	ış
t	at	ot	ut	öt	üt	et	ət	it	ıt
v	av	ov	uv	öv	üv	ev	əv	iv	ıv
y	ay	oy	uy	öy	üy	ey	əy	iy	ıy
z	az	oz	uz	öz	üz	ez	əz	iz	ız

cədvəl 2. E saiti ilə başlayan birləşmələrin samitlərə tətbiqi

		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
1	b	eb	ec	eç	ed	ef	eg	eğ	eh	ex	ej	ek	eq	el	em	en	ep	er	es	eş	et	ev	ey
2	c	eb	ec	eç	ed	ef	eg	eğ	eh	ex	ej	ek	eq	el	em	en	ep	er	es	eş	et	ev	ey
3	ç	eb	ec	eç	ed	ef	eg	eğ	eh	ex	ej	ek	eq	el	em	en	ep	er	es	eş	et	ev	ey
4	d	eb	ec	eç	ed	ef	eg	eğ	eh	ex	ej	ek	eq	el	em	en	ep	er	es	eş	et	ev	ey
5	f	eb	ec	eç	ed	ef	eg	eğ	eh	ex	ej	ek	eq	el	em	en	ep	er	es	eş	et	ev	ey
6	g	eb	ec	eç	ed	ef	eg	eğ	eh	ex	ej	ek	eq	el	em	en	ep	er	es	eş	et	ev	ey
7	ğ	eb	ec	eç	ed	ef	eg	eğ	eh	ex	ej	ek	eq	el	em	en	ep	er	es	eş	et	ev	ey
8	h	eb	ec	eç	ed	ef	eg	eğ	eh	ex	ej	ek	eq	el	em	en	ep	er	es	eş	et	ev	ey
9	x	eb	ec	eç	ed	ef	eg	eğ	eh	ex	ej	ek	eq	el	em	en	ep	er	es	eş	et	ev	ey
10	j	eb	ec	eç	ed	ef	eg	eğ	eh	ex	ej	ek	eq	el	em	en	ep	er	es	eş	et	ev	ey
11	k	eb	ec	eç	ed	ef	eg	eğ	eh	ex	ej	ek	eq	el	em	en	ep	er	es	eş	et	ev	ey
12	q	eb	ec	eç	ed	ef	eg	eğ	eh	ex	ej	ek	eq	el	em	en	ep	er	es	eş	et	ev	ey
13	l	eb	ec	eç	ed	ef	eg	eğ	eh	ex	ej	ek	eq	el	em	en	ep	er	es	eş	et	ev	ey
14	m	eb	ec	eç	ed	ef	eg	eğ	eh	ex	ej	ek	eq	el	em	en	ep	er	es	eş	et	ev	ey
15	n	eb	ec	eç	ed	ef	eg	eğ	eh	ex	ej	ek	eq	el	em	en	ep	er	es	eş	et	ev	ey
16	p	eb	ec	eç	ed	ef	eg	eğ	eh	ex	ej	ek	eq	el	em	en	ep	er	es	eş	et	ev	ey
17	r	eb	ec	eç	ed	ef	eg	eğ	eh	ex	ej	ek	eq	el	em	en	ep	er	es	eş	et	ev	ey
18	s	eb	ec	eç	ed	ef	eg	eğ	eh	ex	ej	ek	eq	el	em	en	ep	er	es	eş	et	ev	ey
19	ş	eb	ec	eç	ed	ef	eg	eğ	eh	ex	ej	ek	eq	el	em	en	ep	er	es	eş	et	ev	ey

20	t	eb	ec	eç	ed	ef	eg	eğ	eh	ex	ej	ek	eq	el	em	en	ep	er	es	eş	et	ev	ey
21	v	eb	ec	eç	ed	ef	eg	eğ	eh	ex	ej	ek	eq	el	em	en	ep	er	es	eş	et	ev	ey
22	y	eb	ec	eç	ed	ef	eg	eğ	eh	ex	ej	ek	eq	el	em	en	ep	er	es	eş	et	ev	ey
23	z	eb	ec	eç	ed	ef	eg	eğ	eh	ex	ej	ek	eq	el	em	en	ep	er	es	eş	et	ev	ey

Deyilənlərdən bu qənaətə gəlmək olar ki, ibtidai siniflərdə təlim prosesində bu istiqamətdə müntəzəm iş aparılırsa, şagirdlərdə ilkin yazılı nitqin, yazı mədəniyyətinin formalaşmasına nail olmaq mümkündür.

Ədəbiyyat

1. Ümumtəhsil məktəblərinin I-IV sinifləri üçün fənn kurikulumları. Bakı: "Təhsil", 2008.
2. Ümumi təhsil pilləsinin dövlət standartları və proqramları (kurikulumları).2010.<http://edu.gov.az/upload/-file/tehsil-pillesinin-dovlet-strandartlari-ve-proqramlari.pdf>
3. Abbasov Ə. M. Ümumi təhsilin bəzi pədaqoji məsələlərinə dair. Ümumtəhsil fənlərinin tədrisinə dair tədqiqlər kitabı, Bakı: "Vahid-M" MMC, 2017.
4. Abdullayev N.Ə.. Nitq mədəniyyətinin əsasları. Dərs vəsaiti. Bakı, 2013.
5. Adilov M.İ., Verdiyeva Z.N., Ağayeva F.M. İzahlı dilçilik terminləri. Bakı, 1989.
6. Hacıyev A. X. Azərbaycan dili dərslərində şagirdlərin yazı bacarıqlarının formalaşdırılması üzrə işin sistemi. Bakı: "Kurikulum", 2017, № 4.
7. İsmayilov R., Orucova G., Xəlilov Z., Cəfərova D. Azərbaycan dili – 2. (dərslik) Bakı, 2014.
8. Orucova G., Qaragözova N., İsmayilov R., Xəlilov Z.. Azərbaycan dili – 2. (müəllim üçün metodik vəsait). Bakı, 2014.
9. Леонтьев А.А. Язык, речь, речевая деятельность. Москва: «Просвещение», 1969.
10. Словарь Л.С. Выготского (Авторский коллектив: Е.Н. Высоцкая, А.А. Леонтьев, Ю.В. Новожилова, А.В. Степаносова, Ю.А. Стороженко, Л.Требунская, И.С. Уточкин, С.Г. Чернацкий, В.Ю. Шевяхова, В.Ю. Штрапникова). Москва, 2007.
11. Стилистический энциклопедический словарь русского языка /под ред. М.Н. Кожинной) (члены редколлегии: Е.А. Баженова, М.П. Котюрова, А.П. Сковородников. 2-е изд., испр. и доп. Москва: «Флинта»: Наука, 2006.
12. www.edu.gov.qa/Ar/SECInstitutes/EducationInstitute/CS/English/.../13.pdf

О РАЗВИТИИ ПИСЬМЕННЫХ НАВЫКОВ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ резюме

В статье подчеркивается, значимость письменной речи как жизненного навыка. Отмечается, что, несмотря на то, что преподаванию азербайджанского языка в начальных классах уделяется много часов, ученики затрудняются излагать свое мнение в письменной форме. В статье исследуются причины, создающие данные проблемы и способы их преодоления. Автор приходит к выводу, что при использовании соответствующих стратегий письма в процессе обучения можно развить письменную речь учеников.

ON THE DEVELOPMENT OF WRITTEN SKILLS IN THE INITIAL CLASSES summary

The article emphasizes that writing speech is important as a vital skill. It is noted that, despite the fact that there are many hours devoted to the teaching of Azerbaijani in elementary grades, the students have difficulty expressing their views in writing. The reasons for these problems and ways to eliminate them are reflected in the article. The author concludes that if the writing strategies are used in the learning process, it is possible to develop the pupils' written speech.